

УДК 37.013.42

Н. Б. Ларіонова

МЕТА, ЗМІСТ І ФОРМА ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Дослідження проблеми підготовки соціальних педагогів, оформлення її в один з основних напрямів сучасної педагогічної думки зумовлене загостренням кризових явищ в українському суспільстві й необхідністю розв'язання низки соціальних і соціально-педагогічних проблем, а також суттєвими змінами в суспільній свідомості й визнанням професійної соціально-педагогічної діяльності як вагомого чинника реалізації соціальної політики держави.

Відтак, актуальним є пошук шляхів оптимізації професійної підготовки соціальних педагогів, формування здатності випускників ефективно вирішувати в практичній діяльності різноманітні професійні завдання.

При цьому специфіка професії й умови, в яких здійснюється соціально-педагогічна робота в Україні, вимагають особливо ґрунтовної практичної підготовки майбутніх фахівців.

Окремі аспекти практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів розглянуто в працях М. Галагузової, Г. Єфремової, Н. Заверико, І. Зверевої, І. Зимньої, В. Поліщук, О. Пономаренка, Г. Попович, В. Сорочинської, С. Харченка, Б. Шапіра та ін.

Теоретичні, організаційні, методичні аспекти практики студентів зазначених спеціальностей досліджують Т. Веретенко, Ю. Галагузова, О. Гомонюк, Н. Заверико, О. Карпенко, І. Козубовська, С. Литвиненко, Л. Міщик, Н. Олексюк, О. Пойда, В. Поліщук, Г. Попович, Г. Сорвачева, З. Фалинська, Н. Хамська, І. Холковська, Г. Штинова та ін.

Аналіз праць зазначених вище вчених показав, з одного боку, особливе значення практичної підготовки фахівців спеціальності «Соціальна педагогіка», з іншого, – відсутність наукового обґрунтування практики майбутніх фахівців як педагогічної системи.

Метою нашої статті є обґрунтування мети, змісту і завдань практики студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» на засадах системного підходу.

Складність феномену освіти сформувала проблеми освітнього цілепокладання, у тому числі існування різних підходів до визначення цього поняття.

Є, принаймні, три трактування мети: як

- 1) передбачуваного результату діяльності;
- 2) предметної проєкції майбутнього;

3) суб'єктивного образу бажаного, випереджального відбиття подій у свідомості людини [12].

У своєму визначенні мети ми будемо:

а) спиратися на базове визначення мети як очікуваного результату навчально-виховного процесу, вираженого в педагогічних термінах [1, с. 23];

б) розуміти її як передбачуваний результат – освітній продукт, що може бути внутрішнім або зовнішнім, але він повинен бути створений за певний проміжок часу, і його можна продіагностувати, тобто мета повинна бути такою, що піддається перевірці [12].

Формулювання мети практики як педагогічної системи має спиратися на принципи цілепокладання, до яких ми відносимо:

1. Принцип обумовленості цілей професійної соціально-педагогічної освіти трансформаціями сучасного суспільства й соціальною ситуацією у світі [11, с. 227].

Сучасне суспільство характеризується такими ознаками як висока динамічність, нестабільність, наявність глобальних процесів і проблем, проникнення науки в усі сфери життєдіяльності, швидке оновлення знань своєї й інформативної бази. Соціальна ситуація містить протилежні тенденції – з одного боку, це – тенденція до гармонізації й гуманізації соціальних відносин, із другого – наростання соціальних проблем за кількісними й якісними показниками. Названі фактори зумовили зміну парадигми освіти взагалі й соціально-педагогічної, зокрема, а також такі тенденції в соціально-педагогічній практиці як розширення проблемного поля соціальної педагогіки, її розповсюдження на всі вікові категорії, на всі сфери життєдіяльності.

У зв'язку із цим мета професійної, у тому числі, практичної підготовки повинна забезпечувати формування соціального педагога, готового до соціальної й професійної мобільності.

2. Принцип органічного поєднання в цілі інтересів суспільства й індивіда.

Професійна підготовка виступає як особлива форма соціального регулювання, супроводження професіоналізації особистості, яка для суспільства є засобом відтворення робочої сили й відповідної сфери діяльності, збереження й розвитку певної своєї підсистеми, а завдяки цьому задоволення відповідних потреб. У той же час професійна підготовка виступає як формування індивідуальних системних якостей професіонала, якими повинні володіти реальні чи потенційні представники професійної спільності, що забезпечує включення в соціально-економічні процеси суспільства, джерело засобів до існування, а також розвиток, самоактуалізацію та самореалізацію індивіда [7, с. 38].

З урахуванням цього принципу мета професійної підготовки повинна забезпечувати якісну участь соціального педагога у вихованні, збереженні, відтворенні особистості, здатної до активного функціонування в самих різних сферах соціальної практики, до виконання соціальних ролей і функцій, що одночасно є вкладом у збереження й розвиток суспільства, гармонізацію соціальних відносин і

основою для особистісно-професійної самореалізації й самоствердження, конкурентоспроможності на ринку праці. Адже, «практичне значення соціальної педагогіки полягає у створенні повноцінних умов, визначальним критерієм яких є готовність особистості до удосконалення себе і соціальних відносин» [6, с. 10].

3. Принцип вирішального значення мети [11, с. 229].

Даний принцип зумовлений загальноприйнятою в науці позицією, згідно якої мета виступає як системоутворювальний компонент, який забезпечує цілісність системи, взаємозв'язок усіх її компонентів, забезпечує регулювання, функціонування системи, її оптимізацію й отримання бажаного результату.

Відповідно до цього принципу мета повинна бути цілком конкретною, чітко сформульованою, відповідати реальним можливостям змісту, форм і методів навчання, спрямованою на підготовку до професійної соціально-педагогічної діяльності.

На основі вищезазначених позицій метою створеної нами педагогічної системи є формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів. Останню ми визначаємо як інтегративне, стійке й динамічне утворення особистості спеціаліста, сутнісними характеристиками якого є спрямованість на соціально-педагогічну професію як соціальну й особистісну цінність, опанована система способів здійснення соціально-педагогічної взаємодії, сформованість професійної самосвідомості, яке є регулятором та умовою успішної самостійної фахової діяльності відповідно до вимог, змісту її здійснення та існуючих стандартів оцінювання її ефективності, виступає основою для подальшого особистісно-професійного самовдосконалення.

Виявлення мети педагогічної системи формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів у процесі навчальних практик визначає стратегічний напрямок розробки її змісту.

Як філософська категорія поняття «зміст» характеризує певним чином упорядковану сукупність елементів і процесів, що утворюють предмет або явище. У взаємодії з формою зміст представляє провідний, визначний бік об'єкта [8, с. 434].

Дидактика визначає зміст освіти як педагогічно адаптовану систему знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, засвоєння якої забезпечує розвиток особистості [5, с. 349 – 350].

На думку А. Коноха, «зміст освіти – один із компонентів процесу навчання майбутніх спеціалістів. Це система наукових, загальних і спеціальних професійних знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей студентів, формування світогляду, моралі й поведінки, підготовку до суспільного життя, педагогічної діяльності. До змісту освіти входять усі елементи соціального й професійного досвіду, накопиченого людством» [4, с. 22].

Принциповими для оновлення змісту практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у рамках нашого дослідження є:

- позиція С. Харченка щодо вимог до змісту соціально-педагогічної підготовки студентів, який, як і цілі навчання, повинний бути соціально зумовленим, мати діагностичну спрямованість, прогностичний характер і відображати регулюючу орієнтацію процесу навчання [10, с. 51];

- положення про вторинність змісту професійної підготовки щодо змісту професійної діяльності [там само, с. 34].

У визначенні змісту педагогічної системи формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів ми будемо спиратися на розуміння змісту освіти з позицій компетентнісної парадигми навчання: змістом освіти виступає той рівень розвитку особистості, предметної й соціальної (професійної) компетентності людини, який формується в процесі здійснення навчальної діяльності [9].

Відповідно, зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у процесі навчальних практик повинний відображати оволодіння студентом різними видами професійної діяльності, самопізнання, самовизначення в різних професійних ролях, формування потреби самовдосконалення в професійній діяльності, що передбачає включення студентів у самостійну діяльність у ході різних видів практики.

Завершальним етапом розробки педагогічної системи формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів у процесі навчальних практик є визначення й характеристика форм і методів, які в найбільшій мірі сприятимуть досягненню визначеної мети системи.

В якості концептуальної основи для обґрунтування основних форм і методів практичного навчання майбутніх соціальних педагогів ми обираємо положення теорії евристичного навчання (А. Андреев, В. Андреев, Н. Громова, Ю. Кулюткін, Л. Спірін, Н. Тализіна, Д. Троїцький, А. Хуторської та ін.): освітній процес варто інтерпретувати не як процес формування знань, умінь і навичок, а як процес освоєння різними видами діяльності, яка є більш широким поняттям (крім знань, умінь і навичок припускає мотиваційний, оцінний та інші аспекти навчання), тому метою навчання є конструювання учнем власного сенсу, цілей і змісту освіти, а також процесу її організації, діагностики й усвідомлення результатів [2; 12].

Здійснене нами дослідження дозволяє стверджувати, що основною формою, яка забезпечує ефективне опанування соціально-педагогічною діяльністю, а тим самим і формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів, є самостійна робота студентів в умовах реальної професійної дійсності по виконанню завдань, визначених відповідно до виду практики та її змісту.

Оптимізація дієвості самостійної роботи, з нашої точки зору, досягається шляхом виконання низки вимог до розробки таких завдань.

Перш за все, зміст завдань повинний відбивати зміст і логіку соціально-педагогічної діяльності. Дана вимога відповідає меті розробленої нами педагогічної системи: в основі формування професійної готовності майбутнього соціального педагога лежить освоєння соціально-педагогічної діяльності в єдності предметного, змістового, організаційно-управлінського, етичного, технологічного й результативного аспектів, що неможливо без здійснення особистістю цієї діяльності.

Міждисциплінарно-інтегративна сутність професійної соціально-педагогічної діяльності вимагає володіння майбутнім фахівцем професійними компетенціями використання знання різних областей наук, тобто компетенціями генералізації знань, завдяки чому знання здобуває нові якості, його понятійними ознаками стають міждисциплінарність, узагальненість, системність, загальнонауковість. Відповідно до такої специфіки наступною вимогою до завдань практики є їх інтегрований характер.

Крім того, завдання повинні носити проблемний характер, що відповідає сучасній світовій тенденції підготовки фахівців соціальної роботи на засадах андрагогіки – науки про навчання дорослих. При цьому вирішення проблемної ситуації повинно бути орієнтовано на максимальну самостійність як пізнавальної так і перетворювальної діяльності, а основу проблемної ситуації повинно складати протиріччя між накопиченим навчально-професійним досвідом і досвідом, необхідним для розв'язання проблемної ситуації.

Ми вважаємо необхідним і сполучення завдань інваріантних і варіативних, індивідуальних і групових з урахуванням необхідності побудови в процесі професійного навчання індивідуальної освітньої й навчально-професійної траєкторії, індивідуального рівня сформованості професійної готовності студентів, наявності професійних переваг.

Наступна вимога до завдань для самостійної роботи студента-практиканта обґрунтована самою логікою будь-якого навчання: від простого до більш складного, відображеного в принципі наступності навчання. Відповідно, повинно бути забезпечене поступове ускладнення завдань різних видів практики, розширення спектра соціальних ролей і видів діяльності, у які включається студент, збільшення обсягу й ускладнення змісту діяльності, що від практики до практики стає все ближче до діяльності професіонала.

Остання вимога сформульована нами з урахуванням того, що в умовах постійного розвитку й видозміни соціальних проблем, різноманіття суб'єктності особистості клієнта соціальна стабільність суспільства, самий зміст життя стає неможливим без постійного розвитку наукових знань, що лежать в основі соціально-педагогічної практики. При цьому динамічність соціальної ситуації вимагає оперативного отримання необхідних знань, що можливе лиш за умови, якщо соціальний педагог безпосередньо включається в процес поповнення наукових знань, їх інтеграції в професійну діяльність. У зв'язку із цим

завдання повинні містити компонент, спрямований на формування готовності майбутніх соціальних педагогів до дослідницької діяльності, під якою ми, спираючись на визначення Т. Дьячек, розуміємо базовану на загальноприйнятій науковій методології діяльність по одержанню науково обгрунтованого знання, призначеного для цілеспрямованої зміни (гармонізації) соціальної реальності, що здійснюється в логічно систематизованій послідовності із застосуванням методів і засобів наукового пізнання [3, с. 7].

Значне місце при цьому займають варіативні індивідуальні завдання, які підбираються із урахуванням індивідуальних особливостей студентів, їхньої підготовленості до соціально-педагогічної діяльності. Використання таких завдань дозволяє формувати синдром досягнення, переживати ситуацію успіху, розвивати творчі здібності майбутніх соціальних педагогів, сприяє формуванню образу професійного «Я», що, у свою чергу, пов'язане з перебудовою мотиваційної сфери студента, трансформацією належного, закріпленого в стандартах особистості соціального педагога і соціально-педагогічної роботи, в особистісно бажане.

Наведемо приклади таких завдань (реалізовувалися в рамках нашого наукового дослідження в 2009 – 2013рр.):

- Розробка буклетів «Обережно, туберкульоз!», «Ти можеш захистити себе від СНІДу!», «Що ти знаєш про своє репродуктивне здоров'я?» (Обласна організація Червоного Хреста);
- Діагностика рівня соціальної дезадаптації дитини (Луганський обласний притулок для дітей);
- Розробка програми й організація тренінгових занять для слухачів «Школи лідера» (Луганський обласний центр підтримки дитячого руху, Луганська обласна дитяча громадська організація «Лугарі»);
- Розробка й апробація програми адаптації вихованців інтернату до самостійного життя (Луганський дитячий будинок № 1);
- Розробка й апробація просвітительської програми «Сімейне насилля: причини й наслідки» (Луганський обласний центр роботи з жінками);
- Розробка й впровадження інтернет-мотиваторів формування здорового способу життя в дітей та молоді (Східноукраїнський центр громадських ініціатив);
- Розробка й впровадження програм соціально-просвітницької роботи з формування усвідомленого батьківства (Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Луганської облдержадміністрації; Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Луганської міської адміністрації; Луганський обласний, Луганський міський, районні в м. Луганську (Артемівський, Ленінський, Кам'янобрідський, Жовтневий) центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді);
- Розробка й апробація програм превентивного виховання дітей групи ризику (служби у справах дітей Луганської облдержадміністрації,

Луганської міської адміністрації, районних у м. Луганську рад (Артемівської, Ленінської, Кам'янобродської, Жовтневої);

- Розробка й апробація окремих модулів програми підготовки прийомних батьків до виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Луганської міської адміністрації, Луганський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді);

- Розробка й впровадження комплексної програми формування гендерної культури старшокласників (СЗОШ № 1, 43, 48 м. Луганська);

- Розробка й апробація окремих модулів комплексної програми соціально-педагогічного патронажу сімей із розумово відсталими дітьми (Луганський обласний центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Відродження», Луганський міський центр надання соціальних послуг, Спеціалізований комплекс «Школа-дитячий садок № 135»);

- Розробка й апробація програм занять в «Університеті похилої людини» (Жовтневий територіальний центр соціального обслуговування одиноких непрацездатних громадян у м. Луганську);

- Розробка й апробація окремих модулів комплексної програми соціально-педагогічного супроводу неблагополучних сімей (Попаснянський, Рубіжанський, Свердловський міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді);

- Розробка й апробація ігротеки розвиваючого характеру (Луганський обласний будинок дитини № 2);

- Розробка й апробація окремих модулів тренінгової програми «Підготовка волонтерів до соціальної роботи з дітьми та сім'ями в територіальній громаді» (Луганський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді);

- Розробка й апробація програм організованого дозвілля людей похилого віку в умовах інституціональної опіки (Луганський геріатричний будинок-притулок № 1);

- Розробка й апробація програм соціокультурної адаптації молоді з обмеженими можливостями (Луганська обласна молодіжна громадська організація «АМІ-Схід», Луганський обласний центр соціокультурної адаптації молоді з обмеженими можливостями);

- Розробка й апробація психокорекційних програм неповнолітніх (Луганський обласний центр соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх);

- Розробка й апробація програм соціальної реабілітації молодих інвалідів (Міжрегіональний центр професійної, медико-фізичної та соціальної реабілітації інвалідів);

- Розробка й апробація тренінгової програми розвитку комунікативних навичок у дезадаптованих дітей (Луганський обласний притулок для неповнолітніх)

- Розробка й апробація окремих модулів соціально-педагогічної підтримки трудових мігрантів (Ровеньківський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді).

Отже, метою практики як педагогічної системи є формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів як інтегративного, стійкого й динамічного утворення особистості спеціаліста, сутнісними характеристиками якого є спрямованість на соціально-педагогічну професію як соціальну й особистісну цінність, опанована система способів здійснення соціально-педагогічної взаємодії, сформованість професійної самосвідомості, яке є регулятором та умовою успішної самостійної фахової діяльності відповідно до вимог, змісту її здійснення та існуючих стандартів оцінювання її ефективності, виступає основою для подальшого особистісно-професійного самовдосконалення.

Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у процесі навчальних практик повинний відображати оволодіння студентом різними видами професійної діяльності, самопізнання, самовизначення в різних професійних ролях, формування потреби самовдосконалення в професійній діяльності.

Основною формою практики як педагогічної системи є самостійна робота студентів в умовах реальної професійної дійсності по виконанню завдань, зміст яких відповідає змісту й логіці соціально-педагогічної діяльності, поступово ускладнюється, носить інтегрований, проблемний, дослідницький характер, виступає як інваріантна, так і варіативна складова програми практики.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку є обґрунтування системи методів практики майбутніх соціальних педагогів як педагогічної системи.

Список використаної літератури

1. Володарская И. А. Проблема целей обучения в современной педагогике / И. А. Володарская, А. М. Митина. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 72 с. **2. Громова Н. В.** Евристичне навчання в контексті гуманістичної парадигми освіти / Н. В. Громова // Педагогічний процес : теорія і практика : зб. наук. пр. – К. : Видавництво П/П «ЕКМО», 2005. – С. 102 – 108. **3. Дьячек Т. П.** Дидактическая система формирования готовности к исследовательской деятельности будущих социальных работников / Т. П. Дьячек. – Тамбов : ТГУ, 2002. – 429 с. **4. Конох А. Л.** Сутність та структура професійно-педагогічної компетентності як найвищого рівня педагогічної майстерності / А. Л. Конох // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Зб. наук. пр., вип. 12. – Харків : ХДАДМ (ХХІІ), 2004. – С. 20 – 28. **5. Лернер И. Я.** Содержание образования / И. Я. Лернер // Российская педагогическая энциклопедия : в 2-х т. / [гл. ред. В. В. Давыдов]. – Том I (А-Л). – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 672 с. **6. Міщик Л. І.** Стратегічні особливості забезпечення практичної підготовки соціального

педагога у процесі проходження педагогічної практики / Л. І. Міщик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : < http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vgnpu_ped/2010_15_2/V15_2_7_11.pdf> **7. Поваренков Ю. П.** Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю. П. Поваренков. – М. : Изд-во УРАО, 2002. – 160 с. **8. Философский словарь** / Под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 2007. – 590 с. **9. Фролов Ю. В.** Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов / Ю. В. Фролов, Д. А. Махотин // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 34 – 41. **10. Харченко С. Я.** Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности : Монография / С. Я. Харченко. – Луганск : Альма-матер, 1999. – 138 с. **11. Харченко С. Я.** Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності : теорія і практика : Монографія / С. Я. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 320 с. **12. Хуторской А. В.** Проблемы и технологии образовательного целеполагания // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – 22 августа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eidos.ru/journal/2006/0822-1.htm>

Ларіонова Н. Б. Мета, зміст і форма практики майбутніх соціальних педагогів

У статті обґрунтовані мета, зміст і форма практики майбутніх соціальних педагогів. Метою практики є формування професійної готовності; зміст відображає оволодіння студентом різними видами професійної діяльності, самопізнання, самовизначення в різних професійних ролях, формування потреби професійного самовдосконалення; основною формою є самостійна робота студентів в умовах реальної професійної дійсності по виконанню завдань, зміст яких відповідає змісту й логіці соціально-педагогічної діяльності, поступово ускладнюється, носить інтегрований, проблемний, дослідницький характер, виступає як інваріантна, так і варіативна складова програми практики.

Ключові слова: практика, соціальний педагог, мета практики, зміст практики, форма практики.

Ларионова Н. Б. Цель, содержание и форма практики будущих социальных педагогов

В статье обоснованы цель, содержание и форма практики будущих социальных педагогов. Цель практики – формирование профессиональной готовности. Содержание отражает овладение различными видами профессиональной деятельности, самопознание, самоопределение в различных профессиональных ролях, формирование потребности в профессиональном самосовершенствовании. Основная форма – самостоятельная работа в условиях реальной профессиональной действительности по выполнению заданий (как инвариантных, так и вариативных), содержание которых соответствует содержанию и логике

социально-педагогической деятельности, постепенно усложняется, носит интегрированный, проблемный, исследовательский характер.

Ключевые слова: практика, социальный педагог, цель практики, содержание практики, форма практики.

Larionova N. The purpose, content and form of future social pedagogues

In article on the basis of analysis of scientific literature and principles of the system approach is justified purpose, content and form of future social workers. The purpose is the formation of professional readiness of future social pedagogues as an integrative, sustainable and dynamic education professional personality, the essential characteristics of which are focused on the socio-pedagogical profession as a social and personal value of the developed system how to carry out socio-pedagogical interaction, readiness of professional identity, which is a regulator and a successful self-employed professional activity in accordance with the requirements of the content of its implementation and the existing standards for assessing its effectiveness, is the basis for further personal and professional self-improvement; the content should reflect student mastery of various types of professional activity, self-knowledge, self-determination in various professional roles, formation needs improvement in professional activity; the main form is the independent work of students in the conditions of a real professional actually on the execution of tasks whose content corresponds to the content and logic of socio-pedagogical work, gradually complicated, is an integrated, problem, research the character, is both invariant and variable component of the internship program.

Key words: practice, social pedagogue, purpose practice, content of practice, form of practice

Стаття надійшла до редакції 29.12.2014 р.

Прийнято до друку 30.01.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 37.013.42.015.31:364.4-055.5/7

О. Г. Луганцева

**ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ДЛЯ РОБОТИ
ІЗ СІМ'ЄЮ ЯКОСТЕЙ**

У непростих економічних і соціально-політичних умовах, що склалися сьогодні в країні, виразно проявилася доказовість тези про пряму залежність рівня розвитку сучасного українського суспільства від повноти функціональності, ступеня благополуччя, фізичного й